

کتابخانه بین المللی کودکان و نوجوانان^۱

نوشته نوشین موسوی^۲

چکیده: بزرگترین و جامعترین کتابخانه کودکان در دنیا کتابخانه بین‌المللی کودکان و نوجوانان است که به نام کتابخانه بین‌المللی مونیخ نیز شهرت دارد. با توجه به رشد و گسترش سریع و وسیع ادبیات کودکان و نوجوانان جهان، حضور چنین کتابخانه‌ای بسیار مفید و متنوع و تلاش در روزآمد کردن موجودی این کتابخانه از کلیه آثار منتشره بومی کشورهای مختلف بسیار ضروری است. در این میان، حضور ادبیات کودکان و نوجوانان ایران در این کتابخانه به همراه کتابداران ایرانی در آنجا برای تنظیم و آماده‌سازی این منابع از سویی بسیار مطلوب است و از سوی دیگر برای غنی‌تر شدن این مجموعه مسئولیت سنگینی بر کلیه دست‌اندرکاران کتابخانه‌ها و ادبیات کودکان و نوجوانان را موجب می‌شود. لذا، در سایه این حضور مسئولانه است که کتابخانه بعد بین‌المللی و مرجعی خویش را در حوزه ادبیات کودکان و نوجوانان حفظ خواهد نمود.

مقاله حاضر نگاهی تحلیلی بر پیدایش، فعالیتها، و ساختار این کتابخانه، بخصوص بخش ایرانی آن و نحوه سیستم رده‌بندی منابع فارسی دارد.

کتابخانه بین‌المللی کودکان و نوجوانان که به کتابخانه بین‌المللی مونیخ نیز شهرت دارد، تنها کتابخانه در دنیاست که مجموعه عظیمی از ادبیات کودکان و نوجوانان سراسر جهان را در اختیار دارد. این کتابخانه در ۱۵

1. International Youth Library (IJB) = International Jugend Bibliothek.

۲. کتابدار شورای کتاب کودک

فصلنامه کتاب، نشریه کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران
دوره سوم - ۱۳۶۸

دسامبر سال ۱۹۴۸ توسط خانم یلا لپمن^۳ تأسیس شد. هدف آن تشویق و پرورش ذوقی کودکان و نوجوانان برای ایجاد عادت مطالعه در سراسر جهان، گردآوری، سازماندهی، و اشاعه اطلاعات و اخبار موردنیاز شاگردان و آموزگاران و برگزاری نمایشگاههاست. این کتابخانه تحقیقاتی می‌کوشد از تمامی جهان کتابها و نشریات مربوط به ادبیات کودکان و نوجوانان را گرد آورد و در دسترس متخصصان، محققان و دست‌اندرکاران ادبیات کودکان و نوجوانان قرار دهد. بیش از ۱۰۰۰ ناشر معتبر از سراسر جهان با این کتابخانه در ارتباط هستند و اخبار جدید مربوط به کتابهای کودکان را به این کتابخانه می‌رسانند.

تشکیلات

بعد از تأسیس کتابخانه در سال ۱۹۴۸ ریاست آن به مدت ۱۰ سال به عهده بنیان‌گذار آن - خانم یلا لپمن - بوده است. پس از آن توسط افراد دیگر اداره شد. هم‌اکنون ریاست آن بر عهده دکتر آندریاس^۴ است که دارای درجه دکترای تاریخ و متخصص تصویرگری کتاب کودک است. کتابخانه از نظر فرهنگی وابسته به یونسکو است. از نظر مالی نیز از سه منبع وزارت فرهنگ آلمان، وزارت فرهنگ ایالت باواریا، و شهرداری شهر مونیخ تغذیه می‌کند.

محل کتابخانه از سال ۱۹۸۳ در قلعه قدیمی بازسازی شده‌ای در حاشیه مونیخ به نام بلوتن برگ^۵ قرار داده شده است. این قلعه در سده پانزدهم میلادی ساخته شده و یک کلیسای کوچک نیز در حاشیه محوطه اصلی قلعه وجود دارد.

۳. Jella Lepmann (۱۹۷۱ - ۱۸۹۱) روزنامه‌نگار، مؤسس کتابخانه بین‌المللی کودکان و دفتر بین‌المللی کتاب برای نسل جوان IBBY، و بنیان‌گذار روز جهانی کتاب کودک.

4. Andrus Bude

5. Blutenbury

فعالیتها

فعالیت‌های کتابخانه با تقسیم بندی کتابخانه به بخش‌های مختلف انجام می‌پذیرد. بخش‌های عمده موجود در آن را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

الف. بخش تحقیق و پژوهش؛

ب. بخش زبان؛

ج. انجمن کتاب‌های تاریخی کودکان (HKG)؛

د. بخش امانت؛

هـ. بخش انتشارات

الف. بخش تحقیق و پژوهش

این بخش مجموعه‌ای شامل مراجع بین المللی برای استفاده علاقمندان از سراسر دنیا را داراست. کارکنان آن به تقاضای کلیه استفاده کنندگان از این منابع از طریق تلفن یا مراجعه حضوری سرویس دهی می‌کنند. مجموعه منابع موجود به این شرح است:

۱. کتابها و نشریات مرجع، مطالب مکتوب در باره کودکان، و مجلات بین المللی کودکان که تا سال ۱۹۸۸ حدود ۴۸۰،۰۰۰ جلد بوده است.

۲. کتابها و مطالب تحقیقی در باره کودکان، بیش از ۲۱۰۰۰ جلد و ۲۵۳ نشریه تخصصی.

۳. اسناد و مدارک بیش از ۱۰۰۰۰ فقره.

۴. دیگر منابع شامل پوستر، تقویم، نسخه های خطی، دستنوشته‌ها، اصل تصاویر کتاب‌های کودکان، و آثار هنری کودکان.

ب. بخش زبان^۶

در این بخش کتاب‌هایی به اکثر زبانهای زنده دنیا نگهداری می‌شود. بخشی از این زبانها عبارتند از هلندی، افریقایی، آسیای شرقی، انگلیسی،

سلتیک، فنلاندی، فرانسوی، آلمانی، یونانی، ترکی، مجاری، عبری، ایتالیایی، دانسو، رومنی (لهجه‌های جنوب شرقی سویس و شمال ایتالیا)، مالتی، رومانیایی، اسکاندیناوی، اسلاوی، همه زبانهای کشور شوروی و فارسی.

دست اندرکاران این بخش از طریق همکاری کتابخانه‌ها و ناشران کشورهای در ارتباط با این کتابخانه، کتابها و مجلات کودکان را گردآوری و نظارت می‌کنند. همچنین شرح حال پدید آورندگان آثار کودکان را گردآوری کرده و فهرست کتابها و نشریات مناسب منتشر می‌کند. از دیگر فعالیتهای این بخش می‌توان به همکاری در برگزاری نمایشگاههای کتاب، و پاسخگویی به درخواستهای مربوط به آثار کودکان از سرزمینهای دیگر اشاره کرد.

این بخش به جهت تکمیل کادر فنی خود و تنظیم و رده بندی آثار به زبانهای دیگر هر از چند گاه به کتابداران یا دست اندرکاران ادبیات کودکان کشورهای مختلف بورس تحصیلی می‌دهد.

برای مجموعه کتابهای فارسی موجود در این کتابخانه تاکنون این بورس به دو ایرانی به نامهای آقای وحید توفانی در سال ۱۳۶۵ از سوی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و محمد هدایی در سال ۱۳۶۹ از سوی شورای کتاب کودک تعلق گرفته است. این بورس به واسطه درخواست کتبی کتابخانه از شعبه‌های ملی دفتر بین المللی کتاب برای نسل جوان در کشورهای عضو دریافت شده، سپس فرد واجد شرایط به کتابخانه مذکور معرفی می‌شود.

ج. انجمن کتابهای تاریخی کودکان^۷ HKG

انجمن کتابهای تاریخی کودکان که انجمنی غیررسمی است در سال ۱۹۶۷ بوجود آمد. این انجمن متشکل از کارشناسان بررسیهای آثار تاریخی

7. Historical Children's Book Society = Historische Kinderbuchgesellschaft (HKG).

کودکان است. آنان از طریق سخنرانیهای منظم در باره موضوعهای تاریخی، در کار گردآوری و انتخاب آثار مکتوب و نوشتههای تاریخی در مورد کودکان در کتابخانه بین‌المللی جوانان سرویس‌دهی می‌کنند.

هـ. بخش امانت

مراجعان این کتابخانه هم متخصصان و نویسندگان و مصوران، و در کل دست‌اندرکاران ادبیات کودکان هستند و هم خود کودکان و نوجوانان. بخش امانی کتابخانه با مجموعه بیش از ۱۵۰۰۰ جلد کتاب خود به ۱۲ زبان مختلف فقط به کودکان کتاب امانت می‌دهد. فعالیتهای دیگر این بخش کتابخانه برنامه‌های منظم آن از جمله جلسات مطالعه و بررسی کتابها، کلاسهای مکالمه و آموزش زبانهای فرانسوی و انگلیسی، کلاسهای نقاشی، برنامه‌های مخصوص روزهای مهم مثل مطالعه آثار یک نویسنده مشخص، تهیه و آماده‌سازی کتاب، تشکیل نمایشگاه کتابهای تازه منتشر شده، برنامه‌های تئاتر و نمایش و مانند آنهاست. همچنین کتابخانه دارای بخش وسایل دیداری و شنیداری نیز هست که مستقیماً به کودکان و نوجوانان سرویس می‌دهد.

بخش امانی کتابخانه فقط به کودکان امانت می‌دهد. برای پژوهشگران به مدت کوتاهی در روزهای تعطیل، ۵ بعد از ظهر هر روز تا ۱۰ صبح روز بعد و روزهای شنبه و یکشنبه سرویس امانت دهی صورت می‌گیرد. ساعات کار بخش امانی کودکان روزهای دوشنبه تا جمعه از ساعت ۲ تا ۶ بعد از ظهر، و ساعت کار بخش مطالعه کتابخانه روزهای دوشنبه تا جمعه از ۱۰ صبح تا ۵ بعدازظهر است.

هـ. بخش انتشارات

کتابخانه بین‌المللی کودکان و نوجوانان نشریهای دارد که به نام خود کتابخانه (IJB) خوانده می‌شود که هر چهارماه یکبار توسط کتابخانه منتشر

می‌شود. این نشریه شامل مقاله‌های تخصصی در باره ادبیات کودکان و نوجوانان جهان، کتابشناسیها، برنامه‌ها، و فعالیت‌های کتابخانه در فصل بعد است. در پاییز هر سال نیز بولتنی حاوی منتخبی از کتابهای کودکان و نوجوانان به آلمانی منتشر می‌کند. همچنین فهرستی به نام وایت ریونز^۸ در ۱۲۰ صفحه به زبان انگلیسی منتشر می‌کند که در آن ۴۰۰ عنوان کتابهای مناسب معرفی می‌شوند. این فهرست برگزیده‌ای از آثار و نوشته‌های جدید تحقیقاتی در باره ادبیات کودکان را نیز دربرمی‌گیرد. همچنین فهرست‌هایی مانند فهرست نویسندگان، مصوران، عنوان کتابها، فهرست راهنمای کتابها، بر اساس الفبای نام کشورهای مختلف فعال در ادبیات کودکان، فهرست کتابهای غیرداستان و فهرست موضوعی اسناد و نشریات ادواری ادبیات کودکان رانیز منتشر می‌کند.

از دیگر فعالیت‌های کتابخانه می‌توان از نمایشگاهها، سمینارها و سمپوزیومها و ارائه فرصتهای مطالعاتی به محققان کشورهای خارجی نام برد.

این کتابخانه در پاییز هر سال به مدت پنج هفته نمایشگاه بین‌المللی کتاب کودکان و نوجوانان را برگزار می‌کند. در این نمایشگاه عمومی ۴۵۰۰ کتاب جدید کودکان و نوجوانان که از میان کتابهای گردآوری شده در کتابخانه بین‌المللی جوانان در سال قبل برگزیده شده است به نمایش گذاشته می‌شود. همزمان با برگزاری این نمایشگاه بولتنی بالغ بر ۳۰۰ صفحه به نام *IJB Bulletin* منتشر می‌شود که در آن کتابشناسی توصیفی ۲۵۰۰ عنوان کتاب جدید از سراسر جهان به زبان آلمانی معرفی می‌شود. مجموعه این نمایشگاه همواره در سراسر آلمان در سفر بود و به نمایش عموم گذاشته می‌شود. همچنین نمایشگاههای متعددی در باره موضوعهای مختلف از جمله تصویرگران یا نویسندگان آثار کودکان، آثار مربوط به کودکان در کشورها یا فرهنگهای دیگر و موضوعهای روز یا تاریخی در باره ادبیات کودکان

بر گزار می کند. برای بیشتر این نمایشگاهها گزارشهای اختصاصی و فهرست تهیه و عرضه می شود.

کتابخانه بین المللی کودکان در هر بهار در نمایشگاههای بین المللی کتاب کودک از جمله نمایشگاه بین المللی کتاب جوانان در نمایشگاه کتاب کودک بولونیا^۹ و بازار کتاب فرانکفورت^{۱۰} شرکت می کند و ضمن برپایی غرفهای، مجموعه ای منتخب از کتابهای ۴۵ کشور را برای ترجمه به ناشران توصیه می کند.

این کتابخانه همکاری نزدیکی با سازمان یونسکو، دست اندرکاران حرفهای کتاب کودک، مدیران، منتقدان، ویراستاران، بازنویسان، کتابداران، محققان، متخصصان دانشگاهی و دانشجویان دارد. به منظور برگزاری این پیوندهای بین المللی و فراهم آوردن فرصتهای تبادل اطلاعات و دستاوردهای تحقیقاتی سمینارها، سمپوزیومها و کنفرانسهایی برگزار می کند که اغلب با همکاری سایر سازمانها از جمله کمیسیون ملی یونسکو در آلمان صورت می گیرد.

این کتابخانه فرصت مطالعاتی حداکثر سه ماهی را در اختیار محققان و دانشجویان خارجی می گذارد. فرمهای استفاده از این فرصت مطالعاتی در صورت درخواست برای متقاضیان ارسال می شود.

بخش فارسی کتابخانه بین المللی کودکان و نوجوانان

همانگونه که قبلاً گفته شد، این کتابخانه به اکثر زبانهای زنده دنیا کتاب دارد و هریک بخش خاصی از این مجموعه را تشکیل می دهند. بخش

۹. International Book Fairs. که بزرگترین و معتبرترین نمایشگاه جهانی کتابهای کودکان و نوجوانان در جهان است. این بازار از سال ۱۳۴۲ همه ساله در تاریخ ۱۸ - ۲۱ فروردین ماه در بولونیای ایتالیا برگزار می شود. در آن تقریباً همه کشورهای تولیدکننده کتابهای کودکان جهان شرکت می کنند. این نمایشگاه همه ساله جوایزی نیز به بهترین تصویرگران کتابهای کودک و نوجوان و ناشران اهداء می کند.

10. Frankfurt Book Fair.

آماده سازی و سازماندهی این کتابخانه برای رفع مشکل زبانی، صحت عمل و سرعت بخشیدن به این امر، بورسهایی را برای حضور علاقمندان ادبیات کودکان کشورهای مربوطه در نظر گرفته است که در پی این امر از ایران دو نفر به این کتابخانه رفتند و مجموعه آن را سازماندهی کردند. در اینجا بی مناسبت نیست کمی بیشتر با این مجموعه و فعالیت مجدانه این افراد از نزدیک آشنا شویم.

آقای محمد هدایی - یکی از معلمان، کتابداران و دست اندرکاران ادبیات کودکان - به دنبال سفرشان به این کتابخانه دیده‌ها، تحقیق‌ها، عملکردها و توصیه‌هایشان را به صورت دستنوشته‌ای با عنوان «۴۰ نکته» تنظیم کرده‌اند که با انتخاب بخشهایی از آن نگاهی به نظام سازماندهی این بخش از کتابخانه می‌توان داشت.

بخش فارسی این کتابخانه در سال ۱۳۶۹/۱۹۹۰ دارای مجموعهای حدود ۱۱۰۰ جلد (حدود ۵۰۰ عنوان) کتاب، ۱۰ عنوان نشریه، ۴ عنوان منبع پژوهشی ادبیات کودکان و نوجوانان بوده است. چند عنوان کتاب غیرفارسی ترجمه شده از فارسی به ترکی، کردی، عربی و غیره نیز موجود بوده است. حدود ۸۰ ناشر ایرانی به این کتابخانه کتاب فرستاده‌اند که بالاترین رقم کتابهای ارسالی متعلق به کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است. از کتابهای ایران تاکنون ۶ عنوان کتاب برجسته سال ۱۳۶۹ به همراه چکیده انگلیسی آن که از سوی شورای کتاب کودک به این کتابخانه فرستاده شده بود معرفی شده‌اند.

کتابها و منابع تحقیقاتی آن بر پایه نظام رده‌بندی دهدهی دیویی رده بندی و بر اساس روش آمیخته خاص این کتابخانه فهرست‌نویسی می‌شوند. بر اساس ویژگیهای هر کتاب، حدود ۴ تا ۷ برگه فهرست‌نویسی تهیه می‌شود و هریک در برگه‌دان خاصی منظم و الفبایی می‌گردد. این برگه‌دانها بر اساس

الفبایی نام مؤلف، مصور، عنوان، موضوع، زمانی^{۱۱}، و رف برگه است. شماره بازیابی کتاب به این صورت است که در ردیف اول حروف اختصاری نام کشور مبدا هر کتاب نوشته می‌شود. در ردیف دوم شماره رده بندی دیویی، و در ردیف سوم سه حرف نام مؤلف. به عنوان مثال شماره راهنمای کتاب قصه‌های پریان ایران نوشته حسن زاده به این ترتیب خواهد بود:

IR

398.2

Has

نظام فهرست‌نویسی این کتابخانه آمیخته‌ای از نظام آنگلو امریکن و تجربه‌های کتابداران و فهرست‌نویسان آن است. سرشناسه اصلی نام مؤلف است و اگر کتابی مؤلف مشخص نداشته باشد، نام مصور آن سرشناسه می‌شود و در پرانتزی مقابل نام او سه حرف III مخفف *Illustrator* می‌آید و در صورتی که مصور آن نیز مشخص نباشد عنوان کتاب سرشناسه می‌شود.

به کتابهای داستانی موضوع داده نمی‌شود و فقط به حروف اول نام کشور و سه حرف اول نویسنده اکتفا می‌شود. عنوان کتاب را بر اساس صفحه عنوان انتخاب می‌کنند. اگر کتاب ترجمه باشد، نام مؤلف اصلی سرشناسه قرار می‌گیرد و شماره راهنمای کتاب را با نشانه کشوری که کتاب در آن ترجمه شده است، مشخص می‌کنند. سپس عنوان ترجمه شده در پرانتز و عنوان اصلی را در زبان اصلی می‌دهند. مثلاً کتاب آنانسی، آدم عنکبوتی که توسط فیلیپ ام. شرلاک گردآوری شده و محمد هدایی به فارسی برگردانده است به این ترتیب فهرست‌نویسی می‌شود:

IR

She Sherlock, Philip M. Anānsi, ādam-e 'ankabuti. (Engl. Title: Anansi, the spiderman)

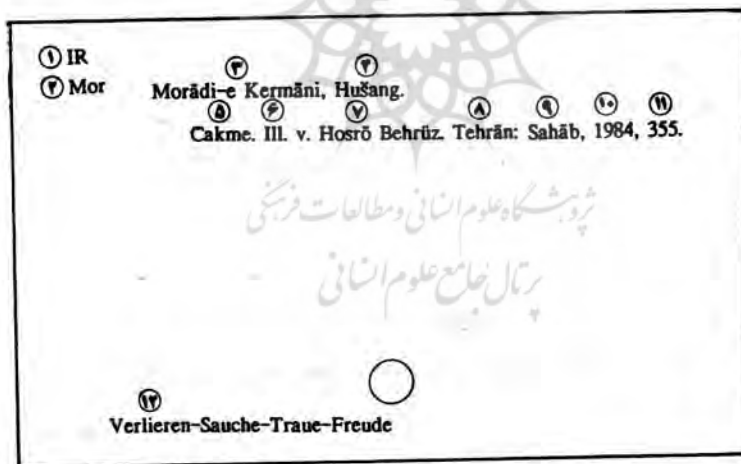
کتابهای بازنویسی شده از متون کهن نیز زیر نام بازنویس می‌آیند. سپس عنوان متن اصلی و مؤلف اصلی می‌آید. اگر کتابی بیش از یک جلد باشد مثل قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب، پس از نام مصور عبارت آلمانی in... Bänden آمده که این امر را روشن می‌کند. طبیعی است که کتاب هر چند جلد باشد تنها یک برگه فهرست‌نویسی برای آن نوشته خواهد شد.

IR

Aza Azar-e Yazdi, Mahdi

Qesse-hā-ye hub barāye bačče-hā-ye hub, in 7 Bänden.

مشخصات نشر یعنی محل نشر، ناشر، سال نشر، و تعداد صفحه‌ها نیز به ترتیب از ابتدای سطر آغاز شده و نوشته می‌شود.

نمونه برگه کتاب داستان فارسی

۱۱. صفحه شمار	۶. مصوربودن اثر	۱. نشانه کشور (ایران)
۱۲. کلیدواژه‌ها	۷. نام مصور	۲. نشانه مؤلف
	۸. محل نشر	۳. نام خانوادگی مؤلف
	۹. ناشر	۴. نام کوچک مؤلف
	۱۰. سال نشر	۵. عنوان اثر

افراد بورسیه موضوعهای کتابها را به فهرستنویسان کتابخانه پیشنهاد می دهند و حق ندارند رأساً به کتابها موضوع بدهند. فهرستنویسی کتابهای ایران با الفبای آوانگاری صورت می گیرد. در کل برای کتابهای ایرانی و کتابهایی که خط آنها الفبای لاتین نیست، تنها دو برگه تهیه می شود: برگه سفید که در برگه‌دان ایران می ماند. برگه صورتی که در برگه‌دان مؤلف نگهداری می شود. این محدودیت ناشی از دو امر است:

۱. کمی تعداد مراجعان بخش ایران

۲. دشواری خواندن و نوشتن و آوانویسی خط فارسی.

لذا، پویابودن مجموعه آثار کودکان به زبان فارسی و دیگر زبانهای رایج ایران در این کتابخانه از چند جهت ضرورت دارد:

الف. نمایاندن حضور دقیق ایران در عرصه بین المللی.

ب. ایجاد پیوستگی بیشتر در شبکه بین المللی اطلاعات و اطلاع رسانی.

ج. راه یابی عمده آثار خوب کودکان به کتابخانه‌های دیگر از طریق

عملکرد کتابخانه بین المللی.

د. تغذیه کتابهای فارسی زبان برای فرزندان ایرانی مقیم کشورهای دیگر خصوصاً آلمان.

هـ. امکان اخذ بورسهای بیشتر و به دنبال آن تبادل اطلاعات جدیدتر.

و. حفظ ارتباط دائمی با کتابخانه بین المللی.

اما، نکته قابل توجه این است که متأسفانه عموم ناشران و پدید آورندگان آثار کودکان به دلایل گوناگون از جمله عدم آگاهی از این کتابخانه، کتابها را به مجموعه آن نمی‌رسانند. لذا، این سستی بازتابهای نادرستی در پی خواهد داشت. چه بسا، عدم ارتباط و حضور انتشارات ایران به معنای عدم وجود هرگونه اثری تلقی شده، و به تدریج رو به کاهش و حذف رود.

به این ترتیب، این نکته کلیه مراکز داخل کشور از جمله وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مراکز تحقیقاتی ادبیات کودکان، ناشران و کلیه پدید آورندگان آثار کودکان را نسبت به انجام این وظیفه هشدار می‌دهد و

حضور فعال آنان را طلب می‌کند. از سوی دیگر، امر اطلاع رسانی به کودکان ساکن آن کشور در خصوص آگاهی از این کتابخانه و این بخش مشکل کمی تعداد مراجعان را از پیش رو خواهد برد.

نشانی کتابخانه:

International Jugen & Bibliothek.
Schloss Blutenburg.
D-8000.
München 60.
GERMANY

International Youth
Library

فهرست منابع

۱. چینی فروشان، محسن. «کتابخانه بین‌المللی جوانان». آینه پژوهش. سال اول، ش ۶، فروردین و اردیبهشت ۱۳۷۰: ۷۶-۷۸ ی.
۲. سلطانی، پوری؛ راستین، فروردین. اصطلاحنامه کتابداری. تهران: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۵.
۳. هوایی، محمد. «۴۰ نکته: راهنمای همکاران و دوستان ایرانی برای پیشبرد بخش ایرانی کتابخانه بین‌المللی کودکان و نوجوانان». مونیخ، ۱۳۶۹ (جزوه چاپ نشده).

4. International Youth Library (IYB) documents.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی